

MODERNITATE VS MASS-MEDIA: TRADIȚII ȘI EMANCIPARE

Dumitru ȚURCANU,
doctor în științe politice,
conferențiar universitar

Conceptul de modernitate, în plan filosofic, social-politic și estetic, a apărut în spațiul european în perioada Renașterii, fiind apoi elaborat și dezvoltat pe parcursul a mai multe secole ca o contrapunere ideilor lumii antice și medievale. Preluând principiul anticității, că *Omul este măsura tuturor lucrurilor*, reprezentanții Renașterii promovau libertatea și demnitatea umană, relațiile armonioase ale individului cu natura, eliberarea spiritului de vechile prejudecăți și valori. Modernii erau considerați promotorii, pionierii, cum am zice noi astăzi, în progresul științei și culturii. În acest sens el capătă semnificația de actual, imediat. Este sensul confirmat și de dicționarul Academiei Franceze din 1789. Cuvantul "modernitate" este folosit pentru prima dată într-un articol din *Monitorul Oficial* din 8 iulie 1867 de Teophile Gautie, în care acesta folosea cuvantul "modernitate" pentru a desemna o lume nouă, o concepție atât temporală, cât și valorică în opoziție cu o lume veche. Modernitatea nu va fi asociată întotdeauna cu o alternantă oponentă între nou și vechi, ci va fi marcată de ideea de progres, de posibilitatea de depășire. Astfel modernitatea este considerată ca un factor de tensiune dinamică în societate, ea fiind elementul esențial al unei crize care să pună în critică diferite mentalități și concepții [1]. Primul care a explorat termenul de modernitate, în sens artistic, a fost Charles Baudelaire care în anul 1863 scria în articolul *Pictorul vieții moderne*, în capitolul *Modernitatea, următoarele*: „Caută acel ceva pe care să ne fi îngăduit să-l numim *modernitate*; căci nici un alt cuvânt mai bun nu ni se înfățișează spre a exprima ideea despre care e vorba. Ținta sa e de a desprinde din modă ce poate ea conține ca poezie în istorie, să extragă veșnicul din tranzitoriu. (...) Modernitatea e tranzitoriul, trecătorul, contingentul, jumătatea artei, a cărei cealaltă jumătate este veșnicia și imuabilul ”[2]. Cu mult mai devreme, în 1846, Ch. Baudelaire scria în *Eroismul vieții moderne*

că „...putem afirma că, devreme ce toate secolele și toate popoarele au avut o frumusețe a lor, o avem și noi, inevitabil, pe a noastră. E în firea lucrurilor. Orice frumusețe conține, precum toate fenomenele posibile, ceva etern și ceva tranzitoriu, – ceva absolut și ceva particular ” [3].

Astfel, modernitatea nu este ceva constant, infailibil, ea este în continuă mișcare și dezvoltare, incluzând atât modernul, cât și antimodernul, împletind organic tradițiile și inovațiile, conservatismul și revoluționarul. Modernitatea, scria Baudelaire, este „tranzitoriul, fugitivul, contingentul...”. Că modernitatea este „tranzitorie” nu poate însemna altceva decât că ceea ce este modern azi este depășit, non-modern, mâine, interpretare confirmată de propoziția: fiecare pictor vechi și-a avut modernitatea sa. Istoria apare astfel ca o „serie de modernități succesive” (Matei Călinescu). În acest sens, modernitatea coincide cu actualitatea [4]. DEX-ul explică *modernitatea* drept caracterul a ceea ce este modern, iar *modernul* este interpretat ca ceva care aparține timpurilor apropiate de vorbitor; recent, actual; care este în pas cu progresul actual [5, p.645].

Modernitatea se afirmă în mod dialectic prin contradicțiile dintre nou și vechi, dintre progresiv și perimat, însă niciodată nu a apărut pe ruinele trecutului. Dimpotrivă, atât în tehnică, industrie, știință cât și în artă a crescut din bogățiile cunoașterii generațiilor trecute, promovând noi idei, soluții, proiecte, care aveau să constituie temelii pentru progresul umanității. Motorul cu ardere internă a contribuit la o adevărată revoluție industrială, ceea ce a schimbat nu doar forțele și relațiile de producție, dar și modul de viață al indivizilor, a extins orizonturile lor de cunoaștere și înțelegere a lumii. Asemenea fenomene au avut consecințe puternice și pentru dezvoltarea comunicării între oameni. Poveștile, miturile religioase, învățăturile biblice, legendele, poemele, baladele, transmise secole la rând într-o formă orală de la o generație la alta, au fost înlocuite prin manuscrise. Noua tehnologie a culturii scrise se răspândește foarte repede, în raport cu necesitățile crescânde ale oamenilor de a cunoaște și de a extinde aceste cunoștințe.

Nevoia sporită a oamenilor de a citi și –a găsit acoperire prin apariția tiparului, ceea ce a permis ca scrisul să devină o preocupare

tot mai frecventă a unor mase tot mai mari de oameni. În același timp, tiparul schimba tabloul societății, îi dădea un nou conținut. Alexis de Tocqueville în lucrarea sa *Vechiul regim și revoluția* a explicat cum cuvântul tipărit a fost factorul care, atingând saturația culturală în secolul al XVIII-lea, a omogenizat națiunea franceză. Francezii erau același gen de oameni din nord până în sud. Principiile tipografice ale uniformității, continuității și liniarității fuseseră scrise peste complexitățile vechii societăți feudale și orale. Revoluția a fost înfăptuită de către noii literați și avocați [6, p. 40].

Apariția tiparului și tipărirea Bibliei de către Gutenberg în 1455 este considerat cel mai important eveniment în dezvoltarea civilizației. Discuțiile continuă și până azi, care este invenția epocală ce a revoluționat lumea - praful de pușcă, busola sau tiparul. Despre acest trio filosoful englez Francis Bacon scria, că el *a schimbat cu totul starea și fața lucrurilor din întreaga lume*. Un est – european, Samuel Hartlib, care s-a aflat la Berlin, scria că *arta tiparului va răspândi atât de mult cunoașterea, că oamenii de rând, știindu - și drepturile și libertățile, nu se vor mai lăsa cărmuiți prin asuprire*. Ulterior, extinderea omniprezentă a scrisului, apariția și dezvoltarea noilor tehnologii de producere a tipăriturilor erau tratate neunivoc de către experți. Astfel, psihologul canadian David Olson în cartea sa *Lumea pe hîrtie* (*The World on Paper*, 1994) „, a creat expresia „, mintea alfabetizată” prin care însumează schimbările produse de practica scrisului și de cea a cititului – argumentează el – asupra felului în care gândim despre limbaj, minte și lume, de la apariția subiectivității până la imaginarea lumii ca o carte” [7, p. 22].

Odată cu dezvoltarea electricității, apariția și evoluția telegrafului, spațiul comunicațional se extinde departe de hotarele unor comunități și limite naționale, devenind un bun al întregii comunități umane. Aceasta implică participarea oricărui individ la actul de comunicare și, iminent, la responsabilitatea sporită a celor care gestionează căile de comunicare, cât și a comunicatorilor înșiși pentru conținutul și impactul mesajului mediatic pe care îl produc și îl transmit. Lansând teoria „, satului global”, Marshall McLuhan menționează: „, În era electrică, în care sistemul nostru nervos central (sistemul mass-media –n.n.) este extins cu ajutorul tehnologiei pentru a ne implica în totalitatea manifestărilor umane și pentru a le

încorporează în interioritatea noastră, participăm, în profunzime, la consecințele tuturor acțiunilor noastre. Nu mai este cu puțință să adoptăm rolul reticient și disociat al occidentalului alfabetizat”[8, p. 20].

Chestiunea impactului și consecințelor sociale, culturale, politice, uneori existențiale pentru umanitate, ale mesajului mediatic apar la ordinea zilei în mod imperativ concomitent cu revoluția tehnologică și informațională de la sfârșitul sec. XX - începutul sec. XXI. Fenomenul globalizării informației pune în fața omenirii mai multe întrebări, unele dintre care sunt formulate în cartea *Mass-media. O istorie socială. De la Gutenberg la Internet*. Autorii acestui studiu, Asa Briggs și Peter Burke, întreabă: „Sunt aceste consecințe mai ales politice sau mai ales psihologice? Din perspectivă politică, favorizează ele democrația sau dictatura.? „Epoca radioului” nu a fost numai epoca lui Roosevelt și Churchill, dar și a lui Hitler, Mussolini și Stalin. Din perspectivă psihologică, lectura încurajează empatia cu ceilalți sau mai degrabă retragerea într-o lume personală? Televiziunea, „Net”-ul distrug comunitățile sau creează noi tipuri de comunități în care apropierea în spațiu nu mai este importantă? ”[9, p. 22].

Răspunsul la aceste și la alte multe întrebări este greu de găsit dacă nu vom examina mass-media și jurnalismul din perspectiva evoluției lor în timp și în spațiu, pornind de la funcțiile, efectele și rolurile lor în comunicarea mediatică ca un sistem în continuă dezvoltare dintre individ și societate. Menționăm mai sus că modernitatea este ceva flexibil, este „tranzitorie” și această trăsătură distinctă și dominantă determină atât menținerea și ocrotirea tradiției mass-media, cât și stimularea noului, în toate dimensiunile lui – industriale, tehnice, tehnologice, creative – de conținut. Ca și în oricare alt domeniu, în acest proces tranzitoriu devin deosebit de importante principiile repetabilității și continuității, fără de care nu pot fi înțelese procesele mediatice de ieri și de azi.

Pe parcursul evoluției, mass-media în raport cu audiența (consumatorii), continuă să realizeze principalele funcții – de informare, de legătură socială / socializare, comunicare, ce includ și alte funcții mai specifice – cognitiv-formativă, educativă, culturală etc. și de relaxare / divertisment. [10]. Sublinierea de mai sus ne

permite să examinăm modificările ce au survenit pe parcursul timpului în procesul de dezvoltare a acestor funcții. Vorbind despre tradițiile în mass-media, primordial autohtone, trebuie să delimităm clar subordonarea și servilismul ideologic al presei în regimurile totalitare și autoritare, de potențialul creativ al presei de atunci, de profesionalismul jurnaliștilor, de încercările lor, deseori prin formule esopice, de a transmite publicului cititor / ascultător și o altă fațetă a realității decât cea oficial – doctrinară.

Pot fi aduse foarte multe exemple din presa autohtonă a timpului când printre rânduri puteau fi văzute trăirile tulburătoare ale semenilor noștri, dorința lor de a păstra tot ce a fost mai de valoare în istoria și cultura noastră de-a lungul anilor, împătımirea lor pentru pământul, tradițiile și datinile străbunilor. Jurnaliștii erau în căutarea unor modalități originale de a prezenta realitatea, apelând la multiplele genuri și specii ale profesiei, care au dispărut sau sunt pe cale de dispariție din paginile de ziare, reviste sau emisiunile audiovizuale.

Realizarea funcțiilor de informare, interpretative a presei de la anii '90 încoace ai secolului trecut a condus la o cotitură radicală spre libertate și democrație. În această mișcare de deșteptare națională și renaștere spirituală, mass-media din Republica Moldova s-au alimentat din tradițiile revoluționare ale presei pașoptiste din secolul al XIX-lea și mișcarea activă pentru „perestroikă” și „transparență”, desfășurată de cercurile intelectuale din URSS.

Prin implicarea activă în procesul de renaștere națională, de readucere la viață a valorilor istorice și culturale ale neamului, mass-media și jurnaliștii au obținut o autoritate unanim recunoscută de către populație. În acest sens „istoria a reținut, mai cu seamă, rolul primordial jucat în exercițiul cetățenesc de cei ce produc și difuzează informația. Fără informare independentă, liberă despre activitatea guvernanților și a legislatorilor sau despre acțiunea organizațiilor, fără dezbateri în jurul proiectelor, fără expresia publică a contestării și a pluralismului ideilor politice, democrația nu este în stare să funcționeze corect, lucru perfect înțeles de regimurile autocrate și pe care întotdeauna îl acceptă cu greu cei ce dețin o anumită putere, indiferent de natura ei” [11, p. 20].

Subiectul în cauză ar prezenta, în opinie, un interes vădit pentru mai multă lume. Or, nu este vorba doar de trecutul și prezentul mass-mediei, în aspect comparativ – istoric. În studiile despre mass-media și jurnalism se evidențiază mai multe direcții de cercetare. Barbie Zelizer, profesor de comunicare la Annenberg School for Communication din cadrul Universității din Pennsylvania, sugera abordarea trecutului jurnalismului, plasându-l în „trei cadre”- la scară mică, „prin care evenimentele erau cronografiate în memorii, autobiografii și istorii organizaționale; la scară medie, în studii organizate, pe perioade, pe teme și pe evenimente;...la scară mare, ca istorii ale statului național...” [12, p.116].

Bineînțeles, fiecare „cadru”, după cum a fost calificat de către cercetător, prezintă interes și merită studii aparte. În aceste rânduri am vrea să înțelegem unele lucruri, la prima vedere, evidente. Ce trebuie să știm din trecutul mass-mediei, jurnalismului autohton? Ce am putea continua din bunele tradiții ale profesionalismului condeierilor noștri? Vom reuși, oare, cunoscând aceste lucruri, să renunțăm la unele „pete rușinoase” din trecut sau să evităm unele erori grosolane, devieri dureroase, manifestări negative ale procesului de globalizare a mass-mediei contemporane?

Firește, metamorfoza mass-mediei în Republica Moldova în anii de independență poate constitui un subiect de studiu fundamental. Cercetări serioase în această direcție au apărut în țară în perioada dată. Esența acestei perioade este că de la subordonare și servilism etapa de emancipare și independență a fost prea scurtă pentru ca presa să reușească să se constituie și să se fortifice ca un subiect independent în viața social-politică a țării. Mai multe cauze - politice și economice, sociale și geostrategice - au impus instituțiile mediatică să renunțe la principiile de independență editorială, pluralism politic și social, echidistanță și imparțialitate și să se refugieze în câmpul dezaprobat (și dezonorant) al angajării.

Slujind unor grupuri oligarhice, de interese de partid sau de afaceri, presa angajată utilizează toate armele dezinformării, propagandei, manipulării opiniei publice pentru a-și menține puterea și influența politică și economică. Plastic caracterizează acest fenomen, referindu-se, desigur, la un nivel general, S.S. Kirill, Patriarhul Moscovei și al Întregii Rusii: „Spre deosebire de

încercările analogice din trecut, acum nu e obligatoriu să folosești forța statului și a instituțiilor sale. E destul să faci uz de forța mass-mediei, de posibilitățile sistemului de învățământ etc.” Examinând contrapunerea acută a intereselor naționale ale multor state cu cele ale globalizării, deseori impuse, autorul accentuează în continuare: „Firește, aici se ține cont de faptul că tradiția cultural – istorică autohtonă și-a trăit traiul, că numai „valorile general-umane” au dreptul la existență, că unificarea axiologică a lumii este condiția obligatorie a integrării”[13, p.18].

Emanciparea mass-mediei în anii de independență statală a Republicii Moldova a descătușat resursele, potențialul enorm al jurnalismului autohton, a readus la viață bunele practici din trecut ale profesiei. Presa s-a întors spre cetățean, descoperind în el și alte dimensiuni: omul – liber- cugetător, creator, plin de inițiativă și responsabil pentru ceea ce face, pentru trecut, prezent, pentru viitor. Libertatea de exprimare, dreptul la informație, alte drepturi fundamentale ale omului, recunoscute în toată lumea, au devenit și un bun legitim și binemeritat al cetățeanului nostru. „La început, scriam într-un articol mai recent, această libertate de exprimare, de comunicare a mass-mediei era și un drept, cucerit de fiecare cetățean, liber de a obține orice informație obiectivă despre realitățile din jurul său și de pretutindeni. Libertatea era reală pentru creatorii media, care lucrau pentru public. Libertatea era reală și pentru consumatorii media, care aveau acces la informare echidistantă, imparțială, pluralistă, completă, necenzurată. ” În continuare autorul se întreabă: „Cum de am ajuns la un declin perpetuu în ceea ce privește libertatea presei ? De ce am trădat eforturile de emancipare ale presei, de constituire a ei, fie și în stare embrionară, ca „ putere a patra” în Republica Moldova și am admis rostogolirea ei umilitoare spre monopolism și servilism ? Libertatea presei în țara noastră, ca pe întregul spațiu postsovietic, a fost percepută ca un act de eliberare de cenzura ideologică, de partid, statală, de orice încercări de a dicta jurnalistului ce, despre cine și cum să scrie”[14, p.207].

Valorile democratice ale presei s-au ciocnit de niște realități dure pe care le înfruntă cu greu. Neîndoielnic, pătrunși de sentimentul responsabilității față de public și interesele lui, jurnaliștii „nici nu au dreptul să stea deoparte când este vorba despre analizarea,

observarea și înțelegerea unor fenomene și tendințe sociale de o importanță majoră...Jurnaliștii trebuie să asigure un control, o dirijare a culturii civice prin convingerea cetățenilor unei democrații, că sistemul, în care ei trăesc este al lor și tot lor le aparține, că este un sistem, pe care îl crează ei înșiși, că acest sistem constituie o prioritate publică pentru fiecare individ social”[15, p.34].

O asemenea atitudine de poziție responsabilă, civică a angajaților presei poate fi sesizată în mai multe publicații, emisiuni de radio și tv, în internet. Dar, de regulă, ele poartă pecetea intereselor unor grupări politice – economice în confruntarea lor cu alte grupări de același fel. Mai mult decât atât. Contrar principiilor deontologice unii reprezentanți media încearcă să se impună publicului drept unici purtători ai adevărului, „ procurori” sau „ judecători” ai toate și tuturor. Limbajul acestor mesaje este, de regulă, agresiv,, suprasaturat de etichetări și injurii. Astfel, ceea ce constata profesorul V. Moraru în *Mass-media vs politica* aproximativ două decenii în urmă capătă acum contururi și mai alarmante pentru mass-media din țară: „ Înclinația spre promovarea unor relații ostile cu cercurile guvernante conferă mass-media alura unui deținător al adevărului absolut în raport cu puterea, deși inconsistența acestei veleități este confirmată de însuși faptul legitimității puterii, alese de populație, pe de o parte, și al legitimității virtuale, autoatribuite, a mass-mediei, pe de altă parte. Mai mult decât atât, se sesizează că la baza virulenței și a incisivității, profesate de unele mass-media, se află nu atât responsabilitatea civică, cât interesele de altă natură”[16, p.66].

Revoluția social- media a dat peste cap multe percepții tradiționale despre funcțiile și rolul mass-mediei. A apărut un nou spațiu public, în care mijloace de informare se dezvoltă cu o viteză uimitoare. „ O simplă comparație cu mass-media tradiționale este mai puternică decât orice alt argument: radioul a ajuns la 50 milioane de ascultători în 30 de ani, televiziunea a atins pragul de 50 de milioane de telespectatori în 13 ani, internetul a avut nevoie de patru ani pentru a ajunge la această cifră, în timp ce *Facebook* a ajuns la 100 milioane de utilizatori în mai puțin de nouă luni...”[17, p. 11].

În această situație radioul, televiziunea și internetul tind să se detașeze tot mai mult (și mai rapid !) de presa tipărită.

Emanciparea instituțiilor mediatice a condus și la schimbarea esențială a raporturilor lor cu audiența. Actualmente publicul nu mai este cel din trecut, care avea doar o sursă de informare / propagandă, fiind „ pasiv”, „ modelat”, „manipulat”. În prezent are loc o schimbare în sens invers – mass-media sunt „presate”, „ dirijate” de numeroase *publicuri* (spre deosebire de *publicul* omogen, inert din trecut), care îi „ dictează” cerințe, gusturi, interese, preferințe. Și mass-media, ghidându-se, în primul rând, de interese comerciale, fabrică în flux aceste gusturi și preferințe, contrar prevederilor legislative și deontologice.

Mai mult decât atât, mass-media, nu rareori, încurajează diferite tendințe nocive, demolatoare, distructive pentru societate și personalitatea umană, cum ar fi: consumismul, violența, inclusiv domestică, intoleranța, pasivitatea, agresivitatea, lipsa de perspectivă, pesimismul și depresia. În aceste împrejurări se creează impresia că autoritățile de reglementare în spațiul mediativ, puterea politică și executivă au fost luate prin surprindere de marile transformări tehnologice informaționale. Ele se tem de această lume virtuală, omniprezentă, pe care o scapă de sub control.

Jurnaliștii tot mai mult se detașează de principalele valori ale mass-mediei, pentru care au pledat predecesorii lor. În materialele presei tipărite, în emisiunile radio și TV, pe net știrile reprezintă o realitate fragmentată, în locul faptelor și argumentelor domină spectacularizarea și dramatizarea unor informații lipsite de interes.

Impactul unor asemenea politici editoriale este emblematic – scăderea continuă a audienței, reducerea credibilității publicului față de instituțiile media. Prin internet individul recepționează orice informație, de cele mai multe ori anonimă, și el nu este în stare să identifice în oceanul virtual care dintre ele este reală, adevărată, veridică, și care nu este decât o falsificare, un *fake news*, o pseudorealitate, apărute întâmplător sau intenționat. Atunci, cum rămâne cu credibilitatea profesională a jurnalistului? Un răspuns în acest sens îl oferă I. Maxim Danciu: „Singurul element constant care poate întreține credibilitatea / onestitatea presei e responsabilitatea fiecărui jurnalist față de adevărul rostit” [18, p.175].

Doar în acest mod am putea păstra tot ce a fost de valoare în tradițiile jurnalismului național într-un clivaj organic cu prioritățile moderne, inclusiv tehnologic, ale profesiei.

Referințe bibliografice:

1. Lemeni A. Modernitatea - fenomen al atenuării sensului eshatologic al creației.
<https://www.crestinortodox.ro/editoriale/modernitatea-fenomen-atenuarii-sensului-eschatologic-creatiei-70044.html> (vizualizat la 05.02.2018).
2. Spiridon C. Maria. Matei Călinescu și fețele modernității._
<http://convorbiri-literare.ro/?p=214> iulie 28, 2013 (vizualizat la 12.02.2018).
3. Idem
4. Vaida P. Baudelaire și modernitatea.//www. [adev.ro/nvdbg](http://www.adev.ro/nvdbg). (vizualizat la 05.02.2018)
5. Dicționarul Explicativ al Limbii Române, București: Univers Enciclopedic, 1996.
6. McLuhan M. Să înțelegem media. Extensiile omului. București: Editura Cartea veche, 2011.
7. Briggs A., Burke P. Mass-media. O istorie socială. De la Gutenberg la Internet. Iași: Polirom, 2005.
8. McLuhan M. Op. cit.
9. Briggs A., Burke P. Op. cit.
10. Popescu, C.F. Dicționar de Jurnalism, Relații Publice și Publicitate. București: Ed. NICULESCU, 2007.
11. Agnes Y. Introducere în jurnalism. Iași: Polirom, 2011.
12. Zelizer B. Despre jurnalism la modul serios.- Iași: Polirom, 2007
13. Kirill, Patriarhul Moscovei și al Întregii Rusii. Libertatea și responsabilitatea: în căutarea armoniei. Drepturile omului și demnitatea personală. Chișinău, 2011.
14. Țurcanu D. De la emancipare la angajare// Conferința științifică națională cu participare internațională „ Integrare prin cercetare și inovare”. 28-29 septembrie 2016. Chișinău: CEP USM, 2016.
15. Stepanov G. Jurnalismul social: aspecte definitorii. Chișinău: CEP USM, 2015.
16. Moraru V. Mass-media vs politica. Chișinău: CEP USM, 2001.
17. Bădău Horia M. Tehnici de comunicare în social media. Iași: Polirom, 2011.
18. Danciu I.M. Mass-media, modernitate, postmodernitate, globalizare. Cluj – Napoca: Editura Tribuna, 2008.